

Globalizovaný sport a národní identita

Irena Slepíčková, Pavel Slepíčka

Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, Praha

Globalizační tendence v současném světě se týkají i oblasti sportu. Dochází k unifikaci sportu i podmínek, za nichž je jak provozován, tak sledován diváky. Na druhé straně sport umožňuje svým aktivním i pasivním aktérům stát se členem určité skupiny vymezující se vůči jiným skupinám. Sport tak může hrát určitou roli v utváření a posilování identity na různých úrovních. Příspěvek se zabývá vnímáním identity veřejností na pozadí sportu a sportovních úspěchů reprezentace v mezinárodním měřítku. Tato otázka národní identity byla řešena v rámci širšího výzkumu v letech 2000 - 2002 u mládeže ve věku 15 - 18 let ($n = 246$) a dospělých nad 18 let ($n = 952$). Ukázalo se, že státní sportovní reprezentace představuje pro občany jednoznačně velmi významný moment vnímání národní identity. Většina z nich považuje za důležité, aby stát podporoval sportovní reprezentaci.

Klíčová slova: *sport, identita, sportovní reprezentace, národ*

Současný společenský vývoj v globalizujícím se světě a integrující se Evropě často směřuje k oslabení jak vnímání národní identity, tak jejího samotného významu. Zároveň je však národní identita silně spojena se společenským, politickým děním a kulturními tradicemi. Problematiku národní identity a možné přístupy k analýze této problematiky a její souvislosti se sportem jako společenským jevem se pokusíme naznačit v další části stati.

Identita se ukazuje jako významná komponenta sociálních hnutí

(HETHERINGTON, 1998). A zde můžeme doplnit i politických hnutí. Na území jak bývalého Československa, tak dnešní České republiky představoval sport ve vzdálenější i nedávné minulosti mnohokrát jedinou možnost pro vyjádření národní identity, národní hrdosti a odlišení se od jiných národů či politických systémů. Sport a sportovní organizace se mnohdy stávaly prostředkem sebeuvědomování jak jedince, tak celých skupin populace. Přispívaly k názorovému sjednocování, k vytváření obdobné hodnotové

orientace a k vymezování se ve vztahu k jinak orientovaným jedincům i skupinám. Je nutno podotknout, že chápání pojmů národ, národní identita případně nacionalismus je stále zcela otevřeným předmětem bádání v mnohých vědních disciplínách jako je historie, politologie, etnografie, sociologie i sociální psychologie. V obecné rovině lze konstatovat, že sociální vědy měly tendenci pohlížet na identitu zejména národní identitu jako na citový postoj, který se může stát předmětem manipulace. Navíc začal převažovat názor, že ji není třeba systematicky zkoumat, neboť v globalizujícím se světě ztratila svou důležitost. Současná doba tento názor mění, neboť je zřejmé, že postupující globalizace problematiku zejména národní identity neodstranila. Znovu se ožívují otázky po zdroji a sociálních funkcích tohoto jevu (GREW, 2003). Ve výše uvedených souvislostech je zřejmé, že je velmi obtížné krátce a jednoznačně vymezit všechny dimenze, které tato problematika má. Tato snaha není předmětem této stati, která si především klade za cíl ilustrovat možnou roli sportu a sportovních soutěží jako prostředku identifikace a uvědomování si identity. V dalším pouze stručně poukážeme na ty aspekty identity, které jsou pro další interpretaci nezbytné a dokumentují širší problematiku jako takové.

WHANNEL (1998) poukazuje na strukturální vazby mezi různými úrovněmi, na nichž se s národní identitou setkáváme. Při analýze problematiky identity jsou podle něj patrné vzájemné či protichůdné vztahy mezi skupinou a jedincem, geografickou komunitou a vrstevnickou skupinou, nacionalismem a místním patriotismem a mezi nacionalismem a internacionalismem. GREW (2003) konstatuje, že národní identita nebyla odstraněna či nahrazena internacionalismem, jak se v minulosti a zvláště v některých teoriích často předpokládalo, ale že je naopak stále aktuální a promítá se i na nižší úrovně v podobě regionalismu.

Stále více se hovoří o kolektivní identitě, přičemž kolektivní identitu

produkuje sociální konstrukce hranic, které odlišují a oddělují procesy interakce a sociálních vztahů, ustávají linii mezi „uvnitř a vně“ přáteli a nepřáteli, cizinci a blízkými (EISENSTADT - GIESEN, 2003). Vytváření hranic sebou nese proces zahrnování a vylučování, vznik toho, co se označuje jako skupiny my a skupiny oni. Právě sport ve své rozmanitosti nabízí řadu příležitostí ke stanovování hranic a vymezování se vůči jiným.

Sport proto může hrát významnou roli v utváření a posilování identity ať již prostřednictvím sportovní skupiny, specifických sportovních rolí, sportovního výkonu či zástupně skrze sportovní diváctví na stadionech či médiích. Zvláště vrcholový sport vytváří prostor takovouto identifikaci v národním a mezinárodním měřítku (WEISS, 2001).

Príspevek se zabývá vnímáním identity především na pozadí sportu a sportovních úspěchů českých reprezentantů v mezinárodním měřítku. Sport jako sociální jev je neoddělitelnou součástí každodenního života a jako společenská instituce se nemůže oddělovat od širších společenských souvislostí. Podstata sportu, jeho organizace, cíle a struktura vypovídají o celé společnosti. Jeho vnímání se zesiluje v obdobích, kdy probíhají významné sportovní soutěže. Weiss (2000) uvádí, že v Anglii 71 % dospělé populace považuje za důležité, když jejich země dosáhla sportovního úspěchu. Kromě pozitivního emočního prožitku byla pozitivně hodnocena i skutečnost, že tento úspěch, v dnešní době globálního mediálního pokrytí, mohla sledovat velká část světové populace. To přispělo k zvýšení prestiže státu v zahraničí a ovlivnilo i tendenci identifikovat se s tímto

úspěchem a posilovat i pocit sounáležitosti s ostatními obdobně cítícími jedinci, a tím přispět k posílení národní identity.

Je zřejmé, že pokud se konají sportovní soutěže celosvětového významu s nadnárodním charakterem, například olympijské hry jako vrcho všeho soutěžního sportovního dění, pak se sport více či méně intenzivně dotýká všech občanů a objevuje se u nich uvědomění si přináležitosti k většímu celku ať již v podobě státu, národa či menší vyhraněné orientované skupiny. Vzniká otázka, nakolik si populace všímá významných sportovních úspěchů dosahovaných českými sportovci, jaké místo těmto úspěchům přisuzuje z hlediska reprezentace státu a do jaké míry se s těmito úspěchy identifikuje. Tyto otázky stály i u zrodu výzkumné studie, jejíž dílčí výsledky v této stati přinášíme.

Cíle výzkumu, metody a sledovaný soubor

Na základě výše uvedeného stručného teoretického vstupu zde lze představit řešení této problematiky ve vztahu k současné situaci v České republice a k vnímání sportu jako určité platformy pro projevení národní identity. Položili jsme si proto otázku, zda a nakolik současný český vrcholový sport zůstává prostředkem, který poskytuje lidem prostor pro vyjádření a vnímání národní identity. Řešení této otázky bylo jednou z částí rozsáhlého výzkumu společenské reflexe sportu. Jednalo se o empirický sociologický výzkum založený na dotazníkovém šetření. První fáze výzkumu probíhala v letech 2000-2002 u dvou relativně oddělených skupin respondentů, a to u mládeže ve věku 15-18 let (n = 246) a dospělé populace ve věku nad 18 let

IRENA SLEPIČKOVÁ (*1951) sa zaoberá sociológiou športu a voľného času.

Email: slepickova@ftvs.cuni.cz

PAVEL SLEPIČKA (*1944) sa na FTVS UK v Prahe zameriava na otázky psychológie a sociálnej psychológie športu.

Email: slepicka@ftvs.cuni.cz

(n = 952, kvótní výběr). V dalších letech byly realizovány dílčí studie různých skupin populace a zejména sportovních diváků jako pasivních konzumentů sportovních soutěží. Výsledky prezentované v této stati jsou zaměřeny na sport jako podívanou a zejména na význam sportu jako prostředku reprezentace státu a na prožívání sportovních úspěchů českou populací. Prezentace je pro přehlednost a možnost srovnání členěna dle věkových skupin (mládež a 3 skupiny dospělých). Byla zvolena grafická prezentace jako forma dobře ilustrující mezigenerační odlišnosti.

Výsledky

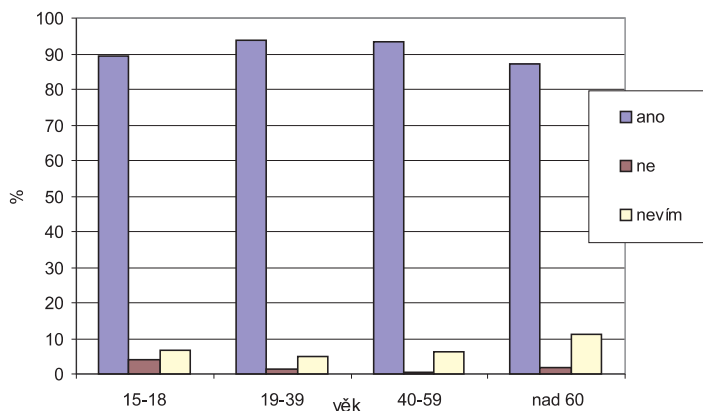
Prezentované obr. dokumentují výsledky vypovídající o názorech respondentů členěných dle věkových skupin. Je zřejmé a obecně akceptované, že prostřednictvím sportu v jeho výkonově elitní úrovni a mezinárodní prezentaci se lidé mohou dozvědět, nebo jim může být připomenuta existence určitého státu, resp. národa. To, že se s úspěchem reprezentace určitého státu mohly seznámit statisíce či miliony lidí na celém světě, může u řady občanů vzbuzovat pocity hrdosti a velmi pozitivního sebehodnocení. Jak se na tuto problematiku dívá česká populace je patrné z následujících obrázků.

Z dosažených výsledků (obr. 1) je patrné, že sledovaný vzorek populace vnímá českou sportovní reprezentaci jako úspěšný „produkt“ státu. I přes změnu postavení České republiky v evropském a světovém prostředí a proměny uvnitř samotného sportu (např. profesionalizace, komercializace, heterogenita) je sport vnímán více jak 80 % respondentů jako velmi významný prostředek reprezentace státu, a to bez rozdílu všemi věkovými skupinami. S tím, jak vysoce pozitivně je hodnocen podíl sportu na prezentaci státu v zahraničí, souvisí i prožitky populace spojené s úspěchy českých sportovců na významných soutěžích.

Ukazuje se, že se respondenti vyjadřují k vystoupení českých reprezen-

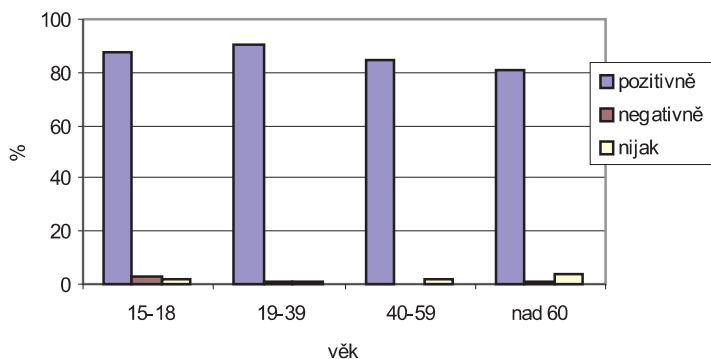
Obr. 1

Považujete úspěchy našich sportovců za významnou reprezentaci státu?

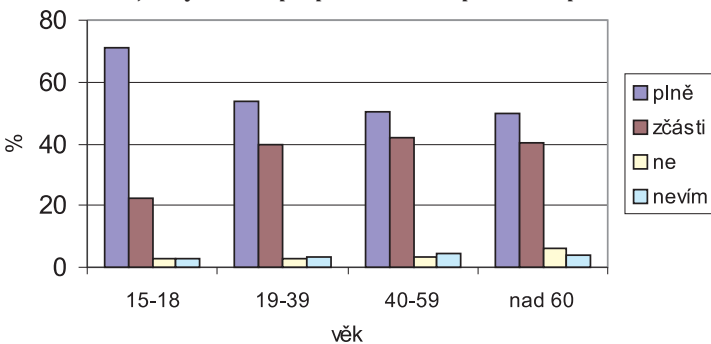
Obr. 2

Jak prožíváte úspěchy našich sportovců např. na olympijských hrách, mistrovství světa?

Obr. 3

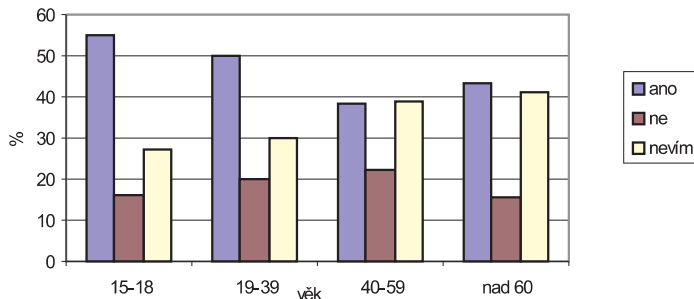
Domníváte se, že by stát měl podporovat státní sportovní reprezentaci?

tantů na nejvýznamnějších mezinárodních sportovních akcích v souladu s vyjádřeními o významnosti úspěchů pro reprezentaci státu (obr. 2). Úspěchy sportovních reprezentantů mají, jak je patrné z uvedených údajů, u české populace velmi pozitivní odezvu. Z toho lze usuzovat na stále fungující roli sportu jako pros-

tředku vnímání příslušnosti k většímu sociálnímu útvaru s tendencí zdůrazňování národní identity projevující se často i ve formě veřejných oslav „národního úspěchu“. S věkem se tato tendence lehce oslabuje (statisticky významný rozdíl při $p=0,05$ mezi skupinou 19-39 let a nad 60 let).

Obr. 4
Domníváte se, že v budoucnosti poroste význam sportu jako podívané?

Positivní prožitky mohou pomoci k identifikaci s reprezentanty a následně k identifikaci se sociálním útvarem, který reprezentují. Tohoto faktu bylo a je záměrně využíváno k ovlivnění populace ve smyslu prezentace úspěchu státu, případně národa, což často, jak praxe ukazuje, může přerůst až do projevů nacionalismu. Vzhledem k názorům populace na význam sportu pro reprezentaci státu vzniká otázka, zda podporovat sportovní reprezentaci ze státních zdrojů.

Jak jsme již uvedli výše, je známo, že častokrát sport pro politickou reprezentaci vládnoucí ve státě slouží jako nástroj ovlivňování běžné populace (obr. 3), někdy až extrémním směrem v podobě přehnaného nacionalismu. Na druhé straně však i pro občany, jak ukazují získané výsledky, má státní sportovní reprezentace hodnotu, a proto se domnívají, že tito sportovci mají být podporováni státem. Zde se ukázaly výraznější rozdíly mezi věkovými skupinami.

Podpora státní reprezentace je výrazně důležitější pro mládež, pravděpodobně proto, že zejména na mezinárodním poli úspěšní sportovci pro ni často představují vzory. Starší populace je spíše zdrženlivější, což může plynout z vědomí potřebnosti investovat státní prostředky i do jiných oblastí veřejného zájmu. Těch, kteří podporu odmítají, nebo na tuto otázku nemají názor, je mizivé procento ze sledovaného souboru. Z dosavadní analýzy plyne, že k identifikaci, prožitkům úspěchu, uvědomění si národní identity u velké části populace přispívá sport

především v podobě sportovní podívané. Nakolik se bude tento význam sportu v budoucnosti proměňovat, je patrné z následujícího obrázku.

Význam sportu jako podívané (obr. 4) v budoucnu vyjadřuje nejen sílu zájmu o sledování elitního sportu (je významně vyšší u skupin osob od 15 do 39 let), ale naznačuje také možný vliv sportu na národní identitu i v příštích letech.

Srovnání odpovědí respondentů dle příslušnosti k regionu bez rozlišení věku naznačuje u obyvatel z ekonomicky a sociálně slabších míst republiky (např. sever Moravy) mírnou tendenci k větší potřebě hledat sféry života, kde mohou třeba i jen zprostředkovaně pocítit úspěch (projevilo se v odpovědi: „plná podpora státní sportovní reprezentace“). Nicméně průkaznost tohoto trendu by bylo nutné ověřit hlubším sledováním.

Závěr

Prezentované výsledky ukazují, že česká populace oceňuje relativně vysoce roli sportu jako prostředku státní, resp. národní reprezentace. Vrcholový sport vnímají občané jako součást společenského dění, které je jim do velké míry blízké. Jestliže si uvědomíme, že např. pouze 50 % dospělé populace pravidelně či alespoň občas sportuje, pak výsledky ukazují, že i ti nesportující mají sport jako prostředek, skrze nějž mohou vnímat svou národní identitu a být zprostředkovaně úspěšní.

Znakem současného sportu je jeho globální rozšíření, silná internacionalizace i další charakteristiky,

kteřé jakoby překračují hranice národa (např. udělování státního občanství cizincům, aby mohli reprezentovat daný stát, velká migrace elitních sportovců spojená s komercionalizací sportu atp.). Avšak i přes globalizační tendence a internacionalizaci má sport v České republice stále silnou pozici jako prostředek vnímání národní identity.

Literatura

1. AMIS, J.: Sport v Anglii. In: SLEPIČKA, P. - SLEPIČKOVÁ, I.: Sport, stát, společnost. Praha : FTVS UK, 2000, s. 23 - 29.
2. EISENSTADT, S. N. - GIESEN, B.: Konstrukce kolektivní identity. In: HROCH, M.: Pohledy na národ a nacionalismus. Praha : SLON, 2003, s. 361 - 374.
3. GREW, R.: Konstrukce národní identity. In: HROCH, M.: Pohledy na národ a nacionalismus. Praha : SLON, 2003, s. 203 - 216.
4. HETHERINGTON, K.: Expressions of Identity Space, Performance, Politics. London; Thousand Oaks; New Delhi : SAGE Publications, 1998.
5. WEISS, O.: Identity reinforcement in sport. International Review for the Sociology of Sport. 36, 2001, č. 4, s. 393 - 405
6. WHANNEL, G.: Individual stars and collective identities in media sport. In: ROCHE, M.: Sport, Popular Culture and Identity. Aachen: Meyer & Meyer Verlag, 1998.

Summary:

Globalised Sport and National Identity

Irena Slepíčková, Pavel Slepíčka

Globalisation tendencies of the contemporary world also concern the field of sport. There is a unification of sport and the conditions under which it is both carried out and watched by spectators. It arises that sport can play a certain role also in creation and strengthening of identity on various levels. The article deals with identity perceiving by the public as well as with international sports achievements of national teams. The issue of national identity was dealt with by youth aged 15 - 18 (n = 246) and adults over 18 let (n = 952). It was proved that the national sports teams clearly represent a very important moment of national identity perception by the citizens. Most of them consider the government support of national teams important.